

TÍÐARGREIN

Hildið varð, at kollektiva ábyrgdin hevði við sær, at ongin ábyrgd kundi plaserast. Henda politiskt kærkomna – men vísindaliga ivasama – hypotesa varð bara lögð til grund uttan víðari

Bárður Larsen

ráðunum eigur at liggja, kunnu tey ikki so væl fáa ráðgeving frá starvsfólki í ráðunum, m.a. tí hesi seinnu so kunnu gerast ógegnir í kærumálum. Landsstovnarnir keypa tí ofta málsviðgerðina frá advokatum. Advokatar eru sum kunnugt dugnaligir til mangt, men teir eru fyrst og fremst generalistar og duga eitt sindur av øllum, men hava sjáldan spísskompetansu í júst fyrisitingarligari málsviðgerð, sum stovnarnir hava brúk fyri, og sum fakkfólk á staðnum kundu ment. Bygnaðurin ger tí málsviðgerðina dýrari og verri.

Ikki bert eru aðalráð og landsstovnar skeivt uppbyggð, men eisini einstøku ráðini. Vanliga eru ráðini býtt upp í deildir júst so, sum tey gera í donskum ráðharrastovum. Men tá aðalráðið er lítið, verður deildin sjálvandi enn minni. Vit kunnu samanbera danska Økonomi- og indenrigsministeriet við okkara fyrrverandi Innlendismálaráð. Danska ráðið hevur gott 180 starvsfólk býtt út á 7 deildir við frá 16 til 53 starvsfólki. Innlendismálaráðið hevði 18 fólk og 4 deildir, onkur niður í bara 2 fólk.

Dømini eru tilvildarlig, sama mynstur er at síggja í øðrum ráðunum.

Ósagdi logikkurin í uppbygginginum er, at hvør passar seg. Tá deildirnar vera so smáar sum niður í heilt fá fólk, gerst fakligt einsemi úrslitið heldur enn synergi. Heldur enn at skilja, at deildir við 2-4 fólki ikki eru hóskaði, so halda vit okkum skula læra av donsku fyrmyndini, at vit júst sum tey mugu hava sum mest av deildum.

Eisini millum ráðini síggjast líknandi avleiðingar. Nógv grundleggjandi lóggávuøki liggja á láni, tí eftir skipanarlaga logikkinum skal arbeiðið gerast í einstøku ráðunum, og hesi hava mangan ikki neyðugu lögfrøðiliga orkuna, ella vilja ikki gera prioriteringina. Felags skrivstova við nógvum lögfrøðingum vildi sjálvsagt havt størri orku.

I 1998 varð gjørt av at seta á stovn ein kærustovn. Modellid var aftur tað danska at skipa felags sekretariat fyri ymiskar kærunevndir, ið (funktionelt) liggja sum atskildir og óheftir fyrisitingardómstólar – ein fyri hvør sítt lógar-

Tað er ikki allur sannleikin, sum mong halda, at nevndin undir leiðslu av Finn Norman Christensen er fadir at hesi skipan

Bárður Larsen

øki. Sum nú er hevur skrivstovan ein stjóra, sum er lögfrøðingur, og 3,3 lögfrøðingar aftrat.

Trupulleikarnir við donsku fyrmyndini á hesum øki eru fleiri. Sjálvt eftir donskum fortreytum er ivasamt, hvussu gott tað er við mongum kærunevndum heldur enn samlaðum fyrisitingardómstóli við breiðum heldur enn smølum heimildum. Tað er neyvan gott fyri rættartrygdina hjá borgaranum, at mangir myndugleikar eru at venda sær til, har borgarin kann detta niður millum á tann hátt, at onkur smálutur skal viðgerðast her, annar har, og ongin myndugleiki hevur heildarmyndina og breiðu ábyrgdina.

Í Danmark grundgav retsplejerådet i 2001 (Betænkning 2001 nr. 1401, s. 140) fyri at halda fast við nevndirnar heldur enn at stovna breiðari fyrisitingardómstólar við tí, at styrkin hjá nevndunum skuldi vera lögfrøðiligi fakkunnleikin hjá formanninum, sum vanliga er dómari.

Flyta vit yvir á føroysk viðurskipti, og taka sjónarmiðið hjá rættargangsráðnum í álvara, so hava vit ikki somu kvalifiseraðu fólk til

formanssessirnar í hesum kærunevndunum. Vit hava – alt eftir nevnd – antin vanligan lögfrøðing úr fyrisitingini ella advokat sum formann.

Í aðramáta kann munurin millum donsku fyrmyndina og føroysku nevndirnar í grovum lýsast við at samanbera Kærunevndina í lendismálum (sum liggur undir skrivstovuni hjá Føroya kærustovni) við Natur- og Miljøklagenævnet (samanberingin lýsir lutfallið toluliga, hóast danska nevndin hevur fleiri heimildir enn føroyska). Danska nevndin avgjórði í 2012 gott 2800 mál. Kærunevndin í lendismálum hevur til samanlíkingar í miðal á leið 30 mál um árið, tó bara 13 í 2013 (årsfrågreiðing 2013). Skrivstovan fyri Natur- og Miljøklagenævnet hevur 53 lögfrøðingar (årsfrågreiðing 2011), meðan kærunevndin í lendismálum í praksis hevur tann eina frá skrivstovuni hjá Føroya kærustovni.

Aннаð dømi at lýsa, hvussu lítið skil er í, at so lítið samfelag kopierar bygnaðin hjá so nógv størri samfelag og deilir kærufunktionirnar út á ymiskar nevndir heldur enn at leggja tær saman, er okkara javnstøðunevnd. Hon hevur í miðal havt 2-3 mál um árið móti donsku ligebehandlingsnævnet, sum í 2013 avgjórði 263 mál. Tann danska hevur advokatar og lögfrøðiligar professarar sum limir og í minsta lagi ein landsrættardómara til formann, meðan tann føroyska hevur onki krav um lögfrøðiligar limir (tilvildarlaga er ein limur nú), eins og formaðurin ikki noyðist at vera lögfrøðingur.

Løgtingsins umboðsmaður (LUM) varð stovnaður í 2001. Stovnurin var kærkomin at rudda upp í leysa hugburðinum hjá føroyingum til rættindi og fyrisitingarmannagongdir. Stovnurin hevur eisini breiðari heimildir, og tað er sjálvandi gott. Hann noyðist ikki sum kærunevndirnar sínar millum at senda borgarar runt á ymiskar hurðar, men kann eftirmeta allar lógir og mannagondir, sum hava týðning fyri málið. Men LUM hevur bara 4 lögfrøðingar. Fólkatingsins umboðsmaður hevur 60. Løgtingsins umboðsmaður fekk 50 klagur í 2012 (årsfrågreiðingin). Fólkatingsins umboðsmaður fekk 4269 klagur í 2013 (årsfrågreiðingin). Sostatt er LUM rættiliga lítil stovnur við lítla synergieffekt millum starvsfólk.

At vit eru fá og ikki hava somu spísskompetansir sum danir skal sjálvandi ikki brúkast í móti okkum. Men tað má kortini vera ein orsök til at skipa okkum øðrvísi. Um

Tá deildirnar vera so smáar sum niður í heilt fá fólk, gerst fakligt einsemi úrslitið heldur enn synergi

Bárður Larsen

LUM og Føroya Kærustovnur við kærunevndum (og aðrar leysar kærunevndir) vórðu lögð saman til felags (bindandi) fyristingarligan kærummyndugleika, so høvdu vit fyri somu pengar fingið eini 10-12 lögfrøðingar (somu lögfrøðingar pluss teir fyri pengarnar, ið spardust til nevndarsamsýningar og skrivstovu). Úrslitið kundi verið ein tryggari stovnur við nógv fleiri royndum og betri synergieffekt millum starvsfólk.

Politiski veruleikin – eisini tann institutionelli – er ein treytaður veruleiki, ikki ein neyðugur veruleiki. Hvussu umsitingin er skipað í Danmark er ikki dømi um nakað, sum politiskt ella umsitingarlaga er logiskt neyðugt ella optimalt, men um serligar søguligar umstøður og eina serstaka politiska og juridiska traditió, sum kann vera øðrvísi og má vera øðrvísi fyri samfeløg, ið hava heilt aðrar fortreytir.

Tey, sum granska í institutið, hava kortini leingi lagt til merkis eitt fyrbrigdi, tey kalla institutional path dependence (skipanarligt slóðbundni), tí bygnaðir og stovnar verða í sera stóran mun tiknir millum lond. Ymiskar eru orsøkirnar, men tað hevur m.a. at gera við slíkt sum, at tað er sera tungt at hugsa og royna grundleggja skipanir av nýggjum. Eisini slíkt minni rationelt ella banalt sum móti – at gera sum hini – er inni í myndini.

Samfeløg, serliga smá samfeløg sum Føroyar, fara altíð at taka skipanir frá øðrum. Fyri at taka okkurt dømi av mongum hugsandi, so fer neyvan at verða serstakur føroyskur mætistokkur at meta eftir, nær vøra hevur týðandi brek, nær verk er vart av upphavsrátti, og ikki kann lættliga hugsast grundleggjandi føroyskur bygnaður í mun til borgarans rættindi móti fyrisitingini. Lán fara altíð at verða. Avbjóðingin er hinvegin at menna eina fatan av og tilvitsku um, hvørjar skipanir eru rationellar at lána og hvørjar ikki.

Snýr tað seg t.d. um, hvørt stovnar skulu verða breitt ella smalt skornir, er stóð sjálvsagt avgerandi. Klassiskar burokratiskar skipanir sum departementsdirektoratsmodellið eru (ideelt) skipanir við effektivum mannagongdum, arbeidshýti og sakligum og ópersónligum sambondum. Slíkar kunnu ikki krympast úr stóð 115 til stóð 1 og síðan onki lata henda við bygnaðinum. Í slíkum førum mugu vit sjálvi bróta slóð og skipa almennu beinagrindina eftir egnari stóð og umstøðum.

